

თამარ ნამგლაძე
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საბჭოთა იდენტობის პოლიტიკა და საბავშვო მხატვრული ლიტერატურა (ლ. ლაგინის „მოხუცი ხოტაბიჩის“ მაგალითზე)

ანოტაცია

იდენტობის პოლიტიკის შესწავლა ზოგადად მნიშვნელოვანი და საყურადღებო საკითხია. ის განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს, როდესაც საქმე ეხება იდენტობის მიზანმიმართულ ჩამოყალიბებას გარკვეული იდეოლოგიების ზეგავლენით. ამ მხრივ საინტერესოა საბჭოთა კავშირის მიერ გატარებული იდენტობის პოლიტიკის შესწავლა საბავშვო მხატვრული ნაწარმოებების საფუძველზე. იმის გათვალისწინებით, რომ საბჭოთა კავშირის იდენტობის პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საზრუნავი ჰომოსოვიეტიკუსის ჩამოყალიბება იყო, ხოლო იდენტობის ფორმირების კუთხით ბავშვები იყვნენ სამიზნე ჯგუფი, საბავშვო მხატვრული ლიტერატურა განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს და ზემოქმედების ერთ-ერთ მეთოდს წარმოადგენს. განსაკუთრებით მრავალფეროვანი ინფორმაციის შემცველია ერთი და იმავე ნაწარმოების რამდენიმე რედაქციის შედარება.

მოცემულ კვლევაში შესწავლილია ლ. ლაგინის „მოხუცი ხოტაბიჩის“ ორი რედაქცია. გამოკვეთილია ზემოქმედების კუთხით მნიშვნელოვანი საკითხები. ხაზგასმულია განსხვავებები ორიგინალ და რედაქტირებულ ტექსტებს შორის. კვლევის თეორიულ ჩარჩოს წარმოადგენს სტრუქტურალიზმი, ხოლო მეთოდს – ნარატივის ანალიზი. კვლევის აქტუალობას განსაზღვრავს ის ფაქტი, რომ მომავალი თაობის იდენტობის ფორმირება ყოველი საზოგადოებისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი საკითხია.

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა იდეოლოგია; იდენტობის პოლიტიკა; საბავშვო ლიტერატურა;

შესავალი

საბჭოთა კავშირის იდენტობის პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საზრუნავი თვისობრივად ახალი ადამიანის – ჰომოსოვიეტიკუსის ჩამოყალიბება იყო. ამ კუთხით ზემოქმედებისთვის განსაკუთრებულ სამიზნე ჯგუფს ბავშვები წარმოადგენდნენ. შესაბამისად, შემუშავებული უნდა ყოფილიყო ამ კონკრეტულ ჯგუფზე ზეგავლენისა და იდენტობის ფორმირების ეფექტური მეთოდები.

საბჭოთა კავშირის არსებობის მანძილზე ჩამოყალიბდა საბჭოთა საბავშვო მხატვრული ლიტერატურა, როგორც გარკვეული სახის ტექსტების კორპუსი. ამ ლიტერატურას, გარდა თავისი მხატვრული „დანიშნულებისა“, გააჩნდა სხვა მიზანიც – ნამდვილი საბჭოთა ადამიანის, ჰომოსოვიეტიკუსის, როგორც იდენტობის, ფორმირება. ის, თუ რა ხარისხით იქნებოდა საბავშვო მხატვრულ ნაწარმოებში გადმოცემული საბჭოთა ცხოვრება, საბჭოთა მოქალაქეები და მათი ღირებულებები, დამოკიდებული იყო ნაწარმოების შინაარსსა და ავტორის მწერლურ უნარებზე. გარდა იმისა, რომ ნაწარმოებები თავიდანვე მოიაზრებდა და გადმოსცემდა იდეოლოგიურ სპეციფიკას, არცთუ იშვიათად ის რედაქტირებას ემორჩილებოდა. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესო და მრავლისმთქმელია ნაწარმოების ორიგინალისა და მისი რედაქტირებული ტექსტების შედარება. მოცემულ ნაშრომში სწორედ ამ კუთხით ვიკვლევთ ლ. ლაგინის „მოხუც ხოტაბიჩს“. კვლევის ფარგლებში შედარებულია ამ ნაწარმოების ორი გამოცემა – პირველი, ორიგინალი და მეორე, ვრცელი, რედაქტირებული ვარიანტი.

ამ სახის კვლევა აქტუალურია იმდენად, რამდენადაც მომავალი თაობის იდენტობის ჩამოყალიბება და მისთვის კონკრეტული ღირებულებების მიწოდება/ ჩანერგვა ყოველი საზოგადოებისა თუ სახელმწიფოს საზრუნავია, ამიტომ საინტერესოა ამ მიზნით უკვე შექმნილი და გამოყენებული ტექსტების გადაზრება (დანიშნულება შეიძლება იყოს როგორც თავიდან არიდება, ისე კვლავ გამოყენება). კვლევის მიზანია გამოკვეთოს: საკითხები, რომლებზეც ხდება ზემოქმედება; განსხვავებები ორიგინალ და რედაქტირებულ ტექსტებს შორის საკითხებისა და მეთოდების კუთხით. ამ მიზნების მისაღწევად კვლევისას გამოყენებულია ნარატივის ანალიზის მეთოდი, სტრუქტურალიზმი, როგორც თეორიული ჩარჩო.

„მოხუც ხოტაბიჩი“ – ზემოქმედების მეთოდი

ნაწარმოები „მოხუც ხოტაბიჩი“ მოგვითხრობს ბიჭისა და ჯინის თავგადასავალს. პიონერი ვოლკა კოსტილკოვი მდინარეში იპოვის ძველებურ ჭურჭელს, რომელშიც მოხუცი ჯინი – ხოტაბიჩია ჩამწყვდეული.

ნაწარმოების სამი რედაქცია არსებობს: პირველი, 1938 წლის ორიგინალი

(ცალკე წიგნად დაიბეჭდა 1940 წელს), 1953 წლის (პირველი რედაქცია) და 1955 წლისა (რედაქტირებული და გავრცობილი ვერსია). ის, თუ კონკრეტულად ვის მიერაა რედაქტირებული და გავრცობილი ნაწარმოები, საკამათოა. მოცემული კვლევის ფარგლებში შესწავლილი და შედარებულია ნაწარმოების ორიგინალი (1938) და ვრცელი, 1955 წლის რედაქცია.

1938 წლის თავდაპირველ ტექსტთან შედარებით 1955 წლის რედაქციაში საგრძნობი ცვლილებებია – ორიგინალშია 56 თავი ეპილოგით, ხოლო 1955 წ. – 63 თავი ეპილოგით. განსხვავდება სათაურები და გადანაცვლებულია ტექსტი – ზოგიერთი აბზაცი ერთი თავიდან მეორე თავშია გადატანილი, რის შედეგადაც შეიცვალა სიუჟეტური ხაზიც. განსხვავებით თავდაპირველი ტექსტისგან, 1955 წლის რედაქციას წინ უძღვის შესავალი, რომელიც მთლიანად საბჭოთა კავშირისა და კაპიტალისტური ქვეყნების ღირებულებების შედარებას ეძღვნება. დამატებული ტექსტები შეეხება: საბჭოთა ცხოვრების აღწერას, ღირებულებების ხაზგასმას, რევოლუციამდელ პერიოდსა და საერთაშორისო ურთიერთობებს (ინდოეთი, პაკისტანი, ინგლისი, ამერიკა, იტალია). მთლიანადაა ამოღებული სამი თავი („საპარიკმახეროში“, „ცხრამეტი ცხვარი“ და „ორნი საპარიკმახეროში“).

შედარების შედეგად მიღებული ცვლილებები შეიძლება ორ ნაწილად გაიყოს: პერსონაჟები (პიონერის სახე; საბჭოთა მოქალაქეები და ღირებულებები; მტრის ხატი) და სიუჟეტი (საბჭოთა ცხოვრება; დამოკიდებულება წარსულთან და რელიგიასთან; საერთაშორისო ურთიერთობები).

მოცემული სტატიის ფარგლებში მხოლოდ პირველს – პერსონაჟებთან დაკავშირებულ ცვლილებებს: პიონერის სახეს, საბჭოთა მოქალაქეებსა და მტრის ხატს განვიხილავთ.

პიონერის სახე

რედაქტირების შედეგად, პირველ რიგში, შეიცვალა მთავარი გმირის – ვოლკა კოსტილკოვის სახე: თუკი 1938 წლის გამოცემაში მას მეტი ბავშვურობა და სიცელქე მიეწერებოდა, რედაქტირებულ ვარიანტში უფრო სწორხაზოვანი და სერიოზულია, აზროვნებს და მოქმედებს საბჭოთა ღირებულებების მიხედვით. ბუნებრივია, ორიგინალშიც არის საბჭოთა მოქალაქისთვის დამახასიათებელი ზოგადი ფრაზები, მაგალითად, თანასწორობასა და სიმდიდრესთან დაკავშირებით, მაგრამ 1955 წლის რედაქციაში ეს ყველაფერი უკიდურესობამდეა მიყვანილი.

პირველი თვალშისაცემი განსხვავება ვოლკას კარნახისადმი დამოკიდებულება არის. თავდაპირველ ტექსტში, როდესაც ხოტაბიჩი გამოცდაზე დახმარებასა და კარნახს სთავაზობს, ვოლკას ძალიანაც უხარია და ამბობს – შესანიშნავია. ამის ნაცვლად

რედაქტირებულ გამოცემაში ვკითხულობთ: „გმაღლობთ, მაგრამ არანაირი კარნახი არ მინდა. ჩვენ – პიონერები – კარნახის პრინციპულად წინააღმდეგნი ვართ. ჩვენ მათ წინააღმდეგ ორგანიზებულად ვიბრძვით“ (Лагин. 1955, გვ.18-19).

ასევე ასახულია პიონერისთვის „სწორი“ თავგადასავლები. თუკი ვოლკა პირველ შემთხვევაში წარმოიდგენს, თითქოს ამერიკაშია – პრერიებში, სადაც ნებისმიერ წუთს შეიძლება ინდიელები დაესხან თავს და ახადონ სკალპი, 1955 წლის გამოცემაში ვოლკა ციმბირშია, სადაც ბუნებასთან სასტიკი ბრძოლის პირობებში „საბჭოთა ინდუსტრიის გიგანტს“ აშენებს და მის ბრიგადას კოსტილკოვის საჩვენებელ ბრიგადას უწოდებენ.

აქ შეიძლება ითქვას, რომ საქმე გვაქვს საზოგადოებისთვის (ამ შემთხვევაში ბავშვებისთვის) მისაბაძი ადამიანის ჩამოყალიბების პროცესთან, რომლის თვისებები და მახასიათებლები კონკრეტული კულტურისა და საზოგადოებისთვის ღირებული და სანიმუშოა. აღწერილი პროცესი გ. ჰოფსტედეს კულტურული განსხვავებების აღმნიშვნელი ცნებებიდან ერთ-ერთს – *გმირებს* მოგვაგონებს (ჰოფსტედე. 2011, გვ.16). მოცემული ციტატებიდან გამომდინარე, აშკარაა მისაბაძი და სანიმუშო პიონერის სახის, *გმირის* შექმნის მცდელობა.

იმავე მიზეზით საყურადღებოა შემდეგი სიტუაცია: ხოტაბიჩი შემთხვევით ჭურვს იპოვის, თუმცა ვოლკა წაიკითხავს წარწერას ჭურვზე *“Made in USA”*, რითაც სიკვდილს გადაურჩებიან. ამის შემდეგ, თუკი ორიგინალში მეგობარს (ვენიას) უბრალოდ უხსნის, რომ ეს ჭურვი იყო, რედაქტირებულ ვარიანტში ამბობს – *„ჭურვი, და არა ბომბი, – შეუსწორა ვოლკამ – ეს უნდა გეხმოდეს!“* (Лагин. 1955, გვ. 258).

განხილულ მონაკვეთებში იდენტობის კუთხით რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხია. პირველი, „მტრის ხატი“: თუკი 1938 წელს ამერიკისადმი დამოკიდებულება არ იყო ასეთი „მკვეთრი“, 1955-ში ამერიკა ცალსახა მტერია. წარწერაც კი – „გაკეთებულია ამერიკაში“ მტრისა და საფრთხის ნიშანია. ბუნებრივია, ამის გამო პიონერი თამაშითაც კი ვერ წარმოიდგენს თავს ამერიკაში ინდიელებთან მეზობლად. მაგრამ აქ მეორე საყურადღებო საკითხია: ვოლკას წარმოსახული თამაში არ არის ჩანაცვლებული შესაბამისი „თამაშის სიტუაციით“, რაც სრულიად ბუნებრივი იქნებოდა ბავშვისთვის, არამედ ციმბირში „საბჭოთა ინდუსტრიის გიგანტის“ მშენებლობასა და მოწინავეთა შორის ყოფნის სურვილით. ანუ პირველ ციტატაში იდენტობის ერთდროულად ორი მარკერია შეცვლილი – პირველი, ამოღებულია „მტრის ხატი“ და მეორე, მოცემულია ახალი ღირებულებები: პიონერი „სულელურ“ თავგადასავლებს კი არ წარმოიდგენს, არამედ „ციმბირის დაპყრობასა“ და მუშაობაზე ოცნებობს. ამავდროულად უნდა იცოდეს და შეეძლოს ჭურვისა და ბომბის განსხვავება.

პიონერის სახეზე საუბრისას აუცილებელია აღვნიშნოთ ვოლკას კლასელი გოგა, რომელიც რედაქტირების შემდეგაა ჩამატებული. გოგა პიონერის უარყოფით სახეს აყა-

ლიბებს: მახეზდარა, მატყუარა, მშიშარა, თანაც საშინლად განებივრებული. საფიქრალია, რომ გოგას პერსონაჟის შემოყვანა სწორედ იმისთვის გახდა საჭირო, რომ, ერთი მხრივ, მკაფიოდ ეჩვენებინათ, როგორი არ უნდა იყოს პიონერი, ხოლო მეორე მხრივ, უფრო გამოეკვეთათ და ჩამოეყალიბებინათ ვოლკას, როგორც კარგი პიონერის, სახე.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, 1938 წლისა და 1955 წლის რედაქციებში მოცემულ პიონერთა სახეებში მნიშვნელოვანი სხვაობებია. ორიგინალისგან განსხვავებით, ნაწარმოების რედაქტირებულ ვარიანტში პიონერი უფრო სწორხაზოვანი, ნაკლებად ბავშვურია; მოცემულია გაცილებით მეტი მახასიათებელი (მათ შორის პოლიტიკური). ასევე ჩამოყალიბებულია მისი უარყოფითი სახეც. ორიგინალში კი პიონერი, პირველ რიგში, ბავშვია თავისი დადებით და უარყოფითი მხარეებით. ცხადია, ამ შემთხვევაშიც ბიჭების მსჯელობაში ასახულია საბჭოთა ღირებულებები, მაგრამ მათი სახეები ცოცხალია, ნაკლებია სტერეოტიპები და პოლიტიკური მონოლოგები.

საბჭოთა მოქალაქეები და მტრის ხატი

რედაქტირება მხოლოდ პერსონაჟების ხასიათების ცვლილებას არ მოიაზრებდა. განსაკუთრებით საყურადღებოა ის გმირები, რომლებიც ნაწარმოებიდან „გააქრეს“. სავარაუდოდ, ამ პერსონაჟებს შეეძლოთ ჩრდილი მიეყენებინათ საბჭოთა მოქალაქის სახისთვის. ამის მაგალითია ვოლკას უახლოესი მეგობარი – სერიოჟა, რომელიც პირველ გამოცემაში ვოლკასთან და ჟენიასთან ერთად მონაწილეობს ყველა თავგადასავალში. აღსანიშნავია, რომ ჟენია და სერიოჟა საკმაოდ მსგავსი ხასიათებია, ამიტომაც მისი სიუჟეტიდან გაქრობა ძალიან საგრძნობი არ აღმოჩნდა. გაქრობის მიზეზი, შესაძლოა, სულ სხვა პერსონაჟი – ალექსანდრ ნიკიტიჩ კრუჟკინი (სერიოჟას მამა) იყოს. ალექსანდრ ნიკიტიჩი მეცხვარეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელია. ის საბჭოთა მოქალაქისთვის შეუფერებელ საქციელს სჩადის – იტყუება და უპატრონო ცხვრების ფარას ითვისებს (თუმცა ინსტიტუტში მიჰყავს). ეს სამი თავი, რომლებიც მთლიანად ამოღებულია რედაქტირებული ვარიანტიდან, იდენტობაზე ზემოქმედების კუთხით მნიშვნელოვან საკითხებს შეეხება.

ყველაფერი იმით იწყება, რომ საპარკმახეროში ვოლკას დასცინებენ და განრისხებული ხოტაბიჩი ყველას ცხვრებად გადააქცევს. სწორედ ამ უცხო ჯიშის ცხვრებით აღფრთოვანდება ალექსანდრ ნიკიტიჩი, მოატყუებს მილიციელს და ფარას ცხვრების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში წაიყვანს. თანაც გადაწყვეტილი აქვს ამ „აღმოჩენის“ შესახებ სტატია დაწეროს ჟურნალში „პროგრესული მეცხვარეობა“. იმის მიუხედავად, რომ ხაზგასმულია ალექსანდრ ნიკიტიჩის შეცდომა – დაუღალავ და კეთილსინდისიერ მუშაობას, რომლითაც სამეცნიერო დიდება მიიღწევა, მან იოლი გზა არჩია – ამგვარი სიუჟეტი მაინც მიუღებელი აღმოჩნდა შემდგომი გამოცემისთვის: თავისთავად

საბჭოთა მოქალაქეების ცხვრებად გადაქცევა, ჩვენი აზრით, უკვე საკმარისია ტექსტის ამ ნაწილის ნაწარმოებიდან გასაქრობად, ამას კიდევ ემატება სამეცნიერო არაკეთილ-სინდისიერება და სხვისი ქონების მითვისება. ალექსანდრ ნიკიტინი ნაწარმოებში კიდევ რამდენჯერმეა ნახსენები და ყველა შემთხვევაში დადებითად იქცევა. შესაბამისად, ის საკმაოდ წინააღმდეგობრივი პერსონაჟი გამოდის, თანაც დადებითი პერსონაჟის – სეროჟას მამა. როგორც ჩანს, გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად წინააღმდეგობრივი პერსონაჟი, რომელიც ცალსახად ვერ ჯდება კარგი-ცუდის კატეგორიაში, საერთოდ ამოიღეს ნაწარმოებიდან. მასთან ერთად გაქრა სეროჟაც და ის სამი თავიც, რომელშიც მოქმედება ვითარდება.

კიდევ ერთი განსაკუთრებული ცვლილება ამერიკელ ჰარი ვანდენდალესა და მტრის ხატის ჩამოყალიბებას ეხება. ვანდენდალესი ნაწარმოების მხოლოდ რამდენიმე თავში ფიგურირებს და ცალსახად სტერეოტიპული სახეა, თუმცა ის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პერსონაჟს წარმოადგენს. თუკი გავითვალისწინებთ, რომ 1953-1959 წლებში ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივანი ჯ. ფ. დალესი იყო, მისი ძმა ა. ო. დალესი კი – ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველოს დირექტორი (1953-1961), რთულია არ დაინახო მსგავსება პერსონაჟის გვარსა და რეალურ პიროვნებებს შორის. შესაბამისად, ვანდენდალესის სახე და ხასიათი გაცილებით მეტი დატვირთვის მქონეა, ვიდრე, უბრალოდ, მტრის ხატის ფორმირების მიზნით შექმნილი მხატვრული პერსონაჟი. ვანდენდალესის ხასიათი ეფუძნება და სრულად იმეორებს ორიგინალში არსებულ სხვა პერსონაჟს – ფეოკტისტ კუზმინს ხაპუგინს. ამ შემთხვევაში იდენტობაზე ზეგავლენის კუთხით მნიშვნელოვანი ცვლილებაა – ორიგინალის ტექსტში არსებობს რუსის, საბჭოთა მოქალაქის ნეგატიური სახე, რომელიც იმ პერიოდის (1938 წელი) უარყოფით თვისებებს აერთიანებს და ასახავს, თუ როგორი არ უნდა იყოს საბჭოთა მოქალაქე. ხაპუგინი ყოფილი კერძო მეწარმეა, რომელიც რევოლუციამდელ ცხოვრებას მისტირის, რაც სრულ წინააღმდეგობაში მოდის საბჭოთა მოქალაქის ღირებულებებთან და, ზოგადად, იდენტობასთან. შინაარსის მიხედვით, ხოტაბინი ხაპუგინს, როგორც ბატონს, ისე მიმართავს. პასუხად, ხაპუგინს სახე წაეშლება და ამბობს, რომ უკვე მეორე თვეა, რაც პროფკავშირის წევრია (როგორც ჩანს, იძულებულია), ხოლო ორი წელია, რაც არ სარგებლობს დაქირავებული მუშახელით. შემდეგ კი დაამატებს, რომ ოთხი საუცხოო მაღაზია ჰქონდა, რომლებიც აწი (!) უკვე აღარასდროს ექნება; ანუ ხაპუგინი უკმაყოფილოა და თავს უბედურად გრძნობს საბჭოთა წყობილების მიერ შემოტანილი ცვლილებების გამო, რომ შეეძლოს, ისევ კერძო მეწარმე იქნებოდა. ამ შემთხვევაში გასაგებია მისი ჩანაცვლება ამერიკელი პერსონაჟით, რომლის კაპიტალისტური მისწრაფებები მარტივი ასახსნელიცაა და მტრის ხატის შესაფერისიც.

ჰარი ვანდენდალესი საკმაოდ სტერეოტიპული ხასიათია. მისი მეტყველება შედგე-

ბა კაპიტალისტისთვის „დამახასიათებელი“, ხოლო საბჭოთა მოქალაქისთვის სრულიად მიუღებელი მოსაზრებებით. მაგალითად, როცა ვანდენდალესი ხოტაბიჩს, ვოლკასა და ჟენიას თავისი შვილების ამბავს უყვება და ამბობს, რომ ბიჭები სულ ბანდიტსა და განგსტერს თამაშობენ და რომ გაიზრდებიან, ცნობილი ბანკირები უნდა გახდნენო. აქ ორი მიმართულებით ხდება ზეგავლენა. პირველი, მკაფიო განსხვავება პიონერის სახესთან: საბჭოთა ბავშვები ციმბირის დაპყრობაზე, ინდუსტრიის გიგანტის მშენებლობასა და კოლექტივისთვის სარგებლის მოტანაზე ოცნებობენ; ამერიკელი ბავშვები კი – სხეულისთვის ფულის წართმევაზე. მეორე, ფარული მეთოდი: ბიჭები ახლა ბანდიტსა და განგსტერს თამაშობენ, შემდეგ კი ბანკირები გახდებიან – ასეთი თანამიმდევრობა შესაბამის კონტექსტში ხელს უწყობს ასოციაციის გაჩენას, რომ ბანკირიც ისეთივე ცუდია და ისევე ძარცვავს ხალხს, როგორც განგსტერი. ამავეს ემსახურება ჟენიას აღშფოთებაც ამერიკელის კითხვაზე, მასაც თუ ენდომებოდა ბანკირობა. მადლობა ღმერთს, ჩვენთან ამერიკა არ არისო! – ამბობს ბიჭი. კამათისას შეეხებიან შავკანიანების საკითხსაც, რაც ძალიან გაადიზიანებს ვანდენდალესს. მისი სახე ბოლომდე გაიხსნება, როდესაც ვითომ ჯადოსნურ ბეჭედს ჩაიგდებს ხელში. ხაზგასმულია, რომ „მეგობრული“ ამერიკელი ცივი და ამპარტავანი გახდა, თუმცა იქამდე ჟენიას საჩუქარსაც ჰპირდებოდა. ცხადია, ბიჭი ამით არ მოტყუვდა (შეხსენება მკითხველისთვის, რომ არ დაიჯეროს, თითქოს უცხოელი მართლა მისი მეგობარია, ეს შეიძლება მხოლოდ ნიღაბი იყოს). ამერიკელი, პირველ რიგში დოლარებს მოითხოვს. მოხუცმა ჯინმა არ იცის, რა არის დოლარი, რაზეც ვანდენდალესი ზიზღით ამბობს, რომ ყველა კულტურული ადამიანი ვაღდებულია იცოდეს, თუ როგორ გამოიყურება ამერიკული დოლარი – დოლარი ამერიკის, შესაბამისად, მთელი მსოფლიოს ყველაზე კულტურული საგანია. ვანდენდალესი ჩამოთვლის სურვილებს, ბოლოს კი მთავარ სათქმელს ამბობს: *„მე მაქვს სურვილი, რომ ეს თავხედი მოხუცი და ურჩი და თავხედი საბჭოთა ბიჭები ჩემი მონები იყვნენ, რომ ჩემს შვილებს უწმენდნენ ფეხსაცმლებს, იყვნენ ჩემი მოსამსახურეები ყოველთვის, სიცოცხლის ბოლომდე!* (Лагин. 1955, გვ.182).

ასევე, „საბჭოთა კავშირის მთელი მიწა და ყველა ტყე მეკუთვნოდეს მე, ჰარი ვანდენდალესს, ჩემს ფირმას „ვანდენდალესს და შვილები“ (იგივე; იქვე), და ბოლოს: *„მთელი რუსეთი, მთელი მსოფლიო უნდა ეკუთვნოდეს ამერიკელ საქმიან ადამიანს!..“* (იგივე; იქვე). ამასთანავე, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ვანდენდალესის სავარაუდო პროტოტიპები ა. შ. შ.-ს სახელმწიფო მდივანი ჯ. ფ. დალესი და ა.შ.შ.-ს ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველოს დირექტორი ა. ო. დალესი იყვნენ, მაშინ ეს სიტყვები სულ სხვა მნიშვნელობას იძენს: რუსეთისა (!) და მთელი მსოფლიოს დაპყრობა და ბატონობა მთლიანად ამერიკის სახელმწიფოს მიზანია.

ნაწარმოების ბოლოს ვანდენდალესს განსაკუთრებული ბედი ეწევა – ხოტაბიჩი

მას ძალად გადაქცევს. მიუხედავად ამისა, უოლ-სტრიტის უმდიდრესი ადამიანები მაინც სცემენ პატივს და ნარჩევ ძვლებს უგზავნიან, რის სანაცვლოდაც ძალად გადაქცეული ვანდენდალესი კვირაში ერთხელ, ოცი წუთის განმავლობაში ყვეს რადიოგადაცემაში „ამერიკის ხმა“. ეს ბოლო შტრიხი განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოხატავს საბჭოთა კავშირის დამოკიდებულებას. ერთი მხრივ, ნაჩვენებია, თუ ვინ გამოდის „ამერიკის ხმაში“, ანუ ამ გადაცემის მოსმენა იგივეა, რომ ძაღლის ყეფას უსმინო. მეორე მხრივ, ვანდენდალესის პროტოტიპების გათვალისწინებით, შეიძლება ამერიკის შიდა პოლიტიკურ სიტუაციაზეც დავინახოთ მინიშნება – უოლ-სტრიტის მდიდარი ხალხი მათ ფულს (ძვლებს) უგზავნის და ამით განსაზღვრავს სათქმელს. ბუნებრივია, ეს მხოლოდ ტექსტიდან გამომდინარე ვარაუდია.

შეჯამების სახით, რედაქტირებულ გამოცემაში მკვეთრად და მკაფიოდ არის მოცემული როგორც მეგობარი „სხვა ჯგუფის“, ისე მტრის ხატი. ჭარბობს სტერეოტიპული სახეები, ნეგატიური დამოკიდებულების სწორხაზოვანი და პირდაპირი გამოხატვა. ასევე, რედაქტირებული ტექსტი მიზანმიმართულად საბჭოთა იდენტობის ფორმირებაზეა ორიენტირებული, მოცემულია მისაბამი სახეები – „გმირები“, დამატებულია პერსონაჟები და დეტალურადაა გადმოცემული ღირებულებები.

დასკვნა

შედარების შედეგად ზემოქმედებისთვის მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა შემდეგი საკითხები: პიონერის სახე; საბჭოთა მოქალაქეები და ღირებულებები; მტრის ხატი.

ეს სამი საკითხი ვრცლად არის წარმოდგენილი, განსაკუთრებით რედაქტირებულ ვარიანტში. პიონერის სახე, რომელიც ორიგინალში საკმაოდ მკაფიოდ არის წარმოჩენილი, თუმცა შენარჩუნებული აქვს გარკვეული ბავშვურობა და ეშმაკობანი. რედაქტირებულ ტექსტში კი პიონერის ახალი სახეა მოცემული, ბავშვისთვის შეუსაბამოდ სწორხაზოვანი და გაცილებით იდეოლოგიზებული. რედაქტირებულ ტექსტში ამავედროულად დამატებულია უარყოფითი პიონერიც – გოგა – მახეზღარა, ჭორიკანა, განუბივრებული ბიჭი, თუმცა მისი მხრიდანაც კი ზოგადი საბჭოთა ღირებულებები დაცული და პატივცემულია.

“საბჭოთა მოქალაქეები და ღირებულებები” ასევე ძალიან მნიშვნელოვანი საკითხია იდენტობაზე ზეგავლენის კუთხით. რედაქტირებულ ტექსტში საბჭოთა ცხოვრება გაცილებით უფრო დაწვრილებითაა აღწერილი, ამოღებულია კონკრეტული პერსონაჟები (ალექსანდრ ნიკიტინი კრუშჩინი) და ყველა უარყოფითი მონაკვეთი. ამავედროულად დამატებულია ახალი პერსონაჟები, რომლებიც სტერეოტიპულ სახეებს წარმოადგენენ.

ნაწარმოებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ერთი უარყოფითი პერსონაჟის, ხაპუგინის, მეორე უარყოფით პერსონაჟად – ვანდენდალესად გადაქცევას. თუკი ხაპუ-

გინი საბჭოთა მოქალაქის ნეგატიურ სახეს წარმოადგენს, რედაქტირებულ ვარიანტში საბჭოთა მოქალაქის მსგავსი უარყოფითი სახე აღარ მოიპოვება. ხაპუგინის თვისებები ამერიკელ ვანდენდალესს მიეწერა, ამავდროულად ამერიკელის სრულიად სტერეოტიპული ნეგატიური სახე ჩამოყალიბდა. ხაპუგინის პერსონაჟისგან განსხვავებით, ვანდენდალესის შემთხვევაში უკვე მტრის ხატია ფორმირებული.

შეჯამების სახით გვინდა ვთქვათ, რომ, ჩვენი აზრით, სტატიამ შეასრულა დასახული მიზნები, ასახა საბჭოთა იდენტობის პოლიტიკა საბავშვო მხატვრულ ნაწარმოებთან მიმართებაში და კიდევ ერთხელ გამოკვეთა მსგავსი კვლევის მნიშვნელობა ზოგადად იდენტობის პოლიტიკის შესწავლის კუთხით.

Tamar Namgladze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Soviet Identity Politics and Children's Literature

(Based on L. Lagin's "Old Man Khottabych")

Summary

Research of identity politics is an important topic. Meaning of a such research increases when identity politics is controlled by specific ideologies. Identity politics of Soviet Union was aimed on forming and shaping of a new type of person – Homo Sovieticus. The most important group for manipulations were children. Literature was one of the ways of such influence, therefore, the information given to a child was carefully controlled and defined by ideology. Studying the children's books of Soviet period may give us a valuable information about the methods and topics of influence used for forming and shaping the Soviet Identity. Comparing the different editions of the same book gives us the most interesting information. In this paper we are comparing two editions of the L. Lagin's "Old man Khottabych".

The goal of the research is to underline differences between the original (1938) and the edited version (1955) of the book, to highlight the topics and the methods of influence. We used narrative analysis as a method of research and structuralism as a framework. The importance of the study is defined by the essence of identity politics – forming and shaping identity is a crucial part of any society. As a result of the research we can define two major groups of differences – characters (types of pioneers; Soviet civilians; image of enemy) and plot (life in Soviet Union; attitude towards past and religion; international relationships). In this article we discuss only first group of differences – differences about characters.

The first principal contradiction between the first and edited versions of the book is

diverse types of pioneers. Before editing (1938) of the book, the main character – Volka (Vladimir) Kostilkov is an ordinary, naughty boy. After editing (1955) Volka's character is no more childlike. He turns into serious Soviet boy, whose judgement solely depends on Soviet ideology. If in 1938 Volka's character is ready to cheat on exam, in 1955 he delivers a speech about soviet pioneers, who never cheat on exams. Furth more, they are systematically fighting against it. In the edited version of the book even dreams and fantasies are changed – they became ideologically appropriate. For example: in the original Volka is imagining adventures in prairies and Indians and battles. Contrary to it, in the edited version Volka is dreaming about building a “giant of Soviet industry” in Siberia, resisting terrible cold and hard conditions. Differences of this kind remind us of G.H. Hofstedes term “Heroes” – models for behavior, who have characteristics valued in certain culture. (Hofstede. 2011, p.16) Thus, Volka might be considered as a “hero”, role model for soviet children, showing what real pioneer must be. To make “pioneer Volka” as a role model more explicit, there is a new character – Goga in the edited version of the book. Goga is a classmate and a rival of Volka, possessing traits, which are considered as negative for pioneer. We suggest that in 1955 by making such stereotyped (good/bad) contrast editors were creating “heroes” and a role model for soviet children and pupils, something that was not a goal for the author of an original story (at least not in such explicit way).

Second major difference between original (1938) and edited (1955) versions of the book involves disappeared and transformed characters. The original story contains two important characters – Seriozha (Volkas friend) and Alexandr Nikitich Kruzhkin (father of Seriozha). Both characters disappear after editing. One of the reasons of such change might be inappropriate actions of Alexandr Nikitich. It starts when old man Khottabych turns some people into a rare breed of sheep. Turning soviet citizens into sheep is already enough to get censored, but as the story continues, it becomes more unsuitable for Soviet reality: Alexandr Nikitich, who happens to be a scientist and work in the Institute of sheep farming, lies to a policeman and claims that these sheep belong to the institute. Then he takes sheep to the institute, to “discover” this rare breed and become famous scientist. Obviously, actions of Alexandr Nikitich and his desire of “quick success” instead of hard work are inappropriate and belittle the name of Soviet scientist. However, as the story evolves, Alexandr Nikitich appears to be typical Soviet citizen. He turns into contradictive character, being “good” and “bad” at the same time. This might be the reason of his disappearance. The “uncertain” character Alexandr Nikitich Kruzhkin and as a result his son – Seriozha, both vanished from the story. Though disappearing was not the only way of changing characters, one more important character was edited - transformed from one into another: Feoktist Kuzmich Khapugin - Harry Wandendulles. Despite all the differences, it is still utterly surprising to have character like Khapugin even in the original story: before

revolution Khapugin was a businessman, who had four stores. After revolution he lost his stores, but continued using hired workers, until joining the labor union. Khapugin misses (!) his life before revolution and does not like (!) new, Soviet way of living. Obviously, editors could not leave such a negative model of a Soviet citizen. However, Khapugin as a character did not just disappear, his negative features were ideal as a basis for an “image of enemy”. Thus, he was transformed into American businessman Harry Wandendulles. Wandendulles is utterly stereotypical villain, whose interests in life are money and power. He wants to possess every factory, forest, airplane etc. in Soviet Union, furthermore, he wants to possess Soviet Union itself and whole world. There is an opinion, that Wandendulles has two prototypes – J.F. Dulles (United States Secretary of State 1953 -1959) and A. Dulles (Director of Central Intelligence 1953-1961). Considering that fact speech of Wandendulles about possessing the world gets another, hidden meaning.

To conclude, 1955’s edited version shows several specific methods of manipulation and influence, as well as certain topics. Comparing to 1938’s original story, edited version is far more ideologically “appropriate”, more detailed about soviet life and values.

We believe, that the paper reached its goals - highlighted the topics and the methods of influence and underlined differences between the 1938’s and 1955’s versions of the book. Therefore, we hope, that the importance of studying children’s literature as a source of Soviet identity politics and manipulations, becomes more evident.

გამოყენებული ლიტერატურა

კულტურები და ორგანიზაციები – გ. ჰოვსტედე, გ. ი. ჰოვსტედე;
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
თბილისი; 2011

ნაციონალური იდენტობა – ე. დ. სმიტი; გამომცემლობა „ლოგოს
პრესი“; თბილისი; 2008

«Старик Хоттабыч» – Л. Лагин; Детгиз – Государственное
Издательство Детской

Литературы Министерства Просвещения РСФСР; Москва; 1958.

«СТАРИК ХОТТАБЫЧ» (Ред. 1938 г.) – Л. Лагин; Детиздат; Москва,
1940

<http://ogrik2.ru/b/lazar-lagin/starik-hottabych-red-1938-g/1798>

A Global History of Twentieth Century – M. Green, N. Szechenyi; CSIS;
2017

<https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs->

[public/publication/161222_Green_AGloabHistory_Web.pdf](https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/161222_Green_AGloabHistory_Web.pdf)